

**СТАРА ВАРНА ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ХУДОЖНИКА ХРИСТО КАВАРНАЛИЕВ,
„СЪХРАНЕНА“ В КАРТИННАТА КОЛЕКЦИЯ НА „МУЗЕЙ НА ВЪЗРАЖДАНЕТО-
ВАРНА“**

Наталия Енева

Abstract: *The National Revival Museum in Varna owns a unique collection of paintings with a priceless value, which reveals the authentic vision of the old city of Varna and its surroundings from the end of 19th century and the beginning of 20th century. The collection consists of more than 160 paintings - creations of nine known and several unknown artists, who lived and worked in the city during that period, among which we should mention the names of engineer Indrjich Knob, HristoKavarnaliev, Ivan Zagoruyko, RaykoZhekov, Alexander Mutafov, MilenSakazov and others. The focus of this work aims to present and popularize that part of the collection, which has emerged out from the brush of HristoKavarnaliev, the very famous during the recent past painter-maritime from Varna. The goal of this analysis is to reveal the unique atmosphere in the marine city in the beginning of 20th century through his paintings, and to demonstrate that except of being magnificent pieces of art, these cultural valuables may also play the role of a real historical record.*

Ключови думи: *Христо Каварналиев, Стара Варна, Музей на Възраждането-Варна, културно наследство,*

В първите десетилетия след Освобождението се поставя началото на системното събиране, съхраняване и изучаване на богатото културно наследство на Варна и околностите ѝ. С времето музейната институция в града се развива и през втората половина на миналия век се организират първите тематични отдели на Варненския музей, което от своя страна позволява по-задълбочено изследване и опазване на различните културни ценности. Един от тези отдели е „Българските земи XV-XIX век“ (Музей на Възраждането - Варна), който притежава един сравнително богат и разнообразен фонд, чието разрастване години наред се свързва с активната научно-изследователска работа на покойния вече проф. Велко Тонев – създател и пръв уредник на Музея на Възраждането.[1]

Изключително интересна част от този ценен фонд, е колекцията от картини, събирана в продължение на много години. Тя притежава неопенимата стойност на неподправен документ и отразява облика на стара Варна и околностите ѝ от края на XIX– началото на XX век, времето през което са създадени картините. Колекцията

съдържа над 160 творби, дело на девет известни и няколко неизвестни автори, сред които трябва да споменем имената на инж. Индржих Кноб, Христо Каварналиев, Иван Загоруйко, Райко Жеков, Александър Мутафов, Милен Сакъзов и др. През годините, картините постъпват в музея основно чрез дарения, откупуване или след прехвърляне фондовете на по-ранни музейни сбирки.

Фокусът на настоящата работа има за цел да представи и популяризира тази част от картинната колекция, която е излязла изпод четката на много известния в близкото минало варненски художник-маринист Христо Каварналиев; да разкрие неповторимата атмосфера на морския град от началото на XX век, пресъздадена в творбите му и да демонстрира, че освен като произведения на изобразителното изкуство, тези културни ценности могат да играят ролята и на своеобразен архивен документ.

След Освобождението, наред с интензивното стопанско развитие на страната, се разкриват и възможности за всестранен подем на българската култура. Засилва се интересът на цялата общественост към старините и миналото

изобщо. Земите на българското черноморско крайбрежие са изключително богати на ценни паметници на културата, което придава на Варна и нейната околност особено значение и в културно отношение. С цел издирването, опазването и изследването на многобройните паметници на 12 януари 1901 г. е образувано Варненското археологическо дружество.[2] Наред със събирането на документи и вещевени паметници на културата, дружеството се заема и с издирването на картини, изобразяващи Варна и околностите ѝ. По това време, края на XIX – началото на XX век, тук творят различни художници, привлечени от обаятелния чар на града и морето. Техните платна разкриват промените, които претърпява Варна от типичния ориенталски град към една модерна европейска морска столица. Изображенията разкриват измененията на цялостният облик, централната градска част, крайбрежието, пристанището и околностите на града. В много от случаите тези произведения на изкуството са единствения спомен за атмосферата на следосвобожденска Варна, за дървените ѝ къщи, тесните калдаръмни улички и прашните пазари. Един от тези талантиви художници, който свързва трайно живота и творчеството си с града е Христо Николов Каварналиев. Назначен на 5 декември 1928 г. от Министерството на народното просвещение за учител във Варненската мъжка гимназия и като художник във Варненския археологически музей, той се установява за постоянно в родния си град, където се отдава на усилена творческа дейност.[3] Остава прекрасни платна, които ни потапят в една различна, непозната и далечна Варна, такава, каквато няма да бъде никога повече.

Христо Каварналиев е роден на 8 май 1894 г. във Варна. Родът на художника е житейски свързан с морето и бреговете на Каварна, Варна и Калиакра, което оказва влияние при оформянето на творческия му характер още от ранна детска възраст. Учи във Варненската мъжка гимназия, където е

ученик на известния маринист и майстор на откритите морета - Иван Радинов. Завършва Художествената академия в София, където негови преподаватели са големите художници Антон Митов и Иван Мърквичка. Първата си самостоятелна художествена изложба с морска живопис урежда още през 1915 г., като студент втори курс. Специализира известно време в Берлин, в школата на немския художник Франц Щук, и в Париж, където целта на престоя му е да се запознае с модерното европейско изкуство. В края на 1926 и началото на 1927 г. се озовава за кратко в Москва, където се докосва и до руското изобразително изкуство.[4] По време на пребиваването си там, Каварналиев урежда самостоятелна изложба и рисува руски мотиви.[5] Пътува в различни държави и участва в много изложби. Работи с маслени бои, темпера, гваш и пастел, предимно морски пейзажи и композиции със сюжети из живота на рибарите, градски пейзажи и пр. През живота си прави над 80 изложби в страната и чужбина, като над 40 са уредени у нас.[6] Освен като творец-художник, Каварналиев се изявява и като художествен критик, пишещ компетентно и хубаво по въпросите на изкуството.[7] Умира във Варна сравнително млад, на 18 май 1951 г.

Музеят на Възраждането-Варна притежава 39 творби на художника Христо Каварналиев, една завидна и изключително интересна и ценна колекция, представяща по един непосредствен и жив начин кътчета от стара Варна.[8] Платната, освен че са ненадминати по своите качества и съдържание, играят изключителната роля на документ от периода през който са рисувани. Предполага се, че картините на Каварналиев постъпват в сбирките на Народния музей във Варна в следствие на служебните му ангажименти, а от пролетта на 1970 г., те са успешно прехвърлени от Велко Тонев в Музея на Възраждането и стават част от фонда на отдела, където се съхраняват и до днес.[9] Те са предимно акварели, рисувани на отделни листи и са в много добро състояние.

Колекцията картини на Каварналиев в Музея на Възраждането, представлява един безкраен разказ за стара Варна и отдавна изчезналия облик на морския град, за някои моменти от неговия бит и населението му. Представлява чудесна комбинация от нежни тонове, които в прекрасна хармония пресъздават стария град през различни сезони от годината, така както е изглеждал в първите десетилетия на XX век. Градът оживява пред нас със своите несъществуващи и безвъзвратно загубени вече места – старите къщи, тесните улички, джамиите, старите варненски чешми, крепостната стена, първото българско училище. Тези платна са ценни не само с художествената си стойност, но представляват и историческа ценност, защото са своеобразни документи за вече несъществуващият градски пейзаж от този период.

Голямата част от картините в колекцията пресъздават неповторимата атмосфера на старите варненски квартали – турската, гръцката махали, с една толкова далечна и непозната архитектура, която по-скоро ни напомня на градчетата – Несебър и

Фиг. 1: Стара Варна – Първи частък

Созопол, отколкото на Варна. Централно място в платната заемат старите градски къщи, масивни, предимно на по два етажа, горният, от които, надвиснал над улицата. Повечето са с типичния дъсчен обков откъдето традиция, пренесена от гръцките беломорски острови, смесица от византийски, арабски и левантийски стил.[10] Къщите са изобразени до най-малките детайли по фасадите - прозорците, входните врати, чардаците. Част от картините пресъздават

Фиг. 2: Стара Варна – поглед към Галата

интериори от вътрешните дворове на къщите. Сгушени зад високите огради, пред нас се разкриват живописни и прохладни малки дворчета, изпъстрени с буйна зеленина. Зад някои от къщите се синее прекрасната водна шир на Варненския залив, изпъстрена с вълнички, а в далечината на някои от тях гордо се извисява силуета на нос Галата.

Фиг.3: Стара Варна

Неизменна част от картините на Каварналиев са и старите варненски улици, къде по-широки, къде по-тесни, които се

Фиг. 4: Стара Варна – до църквата „Св. Георги“

Фиг. 5: Стара Варна – бул. „Фердинанд“

вият безкрайно и се губят в далечината между китните градски къщи. По някои от тях са изобразениясни фигури, които допринасят за допълнителното оживление и колорит на платната. Част от улиците ни

Фиг. 6: Стара Варна – първото българско училище

отвеждат до брега на морето, синеещо се в далечината, то примамва със своите багри и живот. На някои от картините са посочени изобразените улици и райони – „Стара Варна – улица в гръцката махала“[11], „Стара Варна – в района на църквата св. Георги“[12], „Стара Варна – бул. „Фердинанд“[13] и др., но на повечето е посочено само „Стара Варна“.

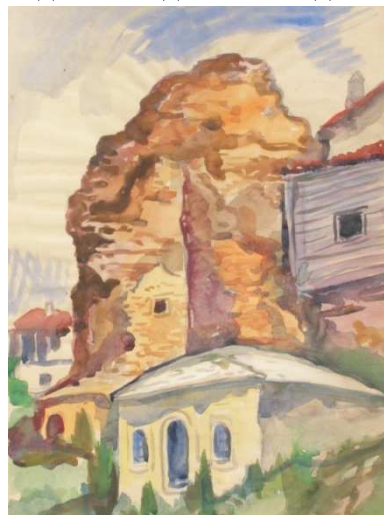
Каварналиев е проявил особен интерес и към отделни архитектурни забележителности част от стария град, може би, като част от служебните си ангажменти – да запази спомена за изчезващия град. Благодарение на него до

нас достига прекрасно изображение на първото българско училище в града.[14]

Фиг. 7: Стара Варна – останки от турската укрепителна система

Едно от малкото подобни, то има подчертан художествено-документален характер. Представява своеобразен документ за отдавна изчезналия архитектурен паметник и има изключителна историческа стойност. Друго изображение, с подобен характер, е на останките от турската укрепителна система във Варна [15], която в първите години след Освобождението опасва целия

Фиг. 8: Стара Варна – Римската кула

град. По спомени на съвременници , в началото на миналия век, от нея остава само една висока и дебела около 3 метра стена с прозорци-бойници и отвор

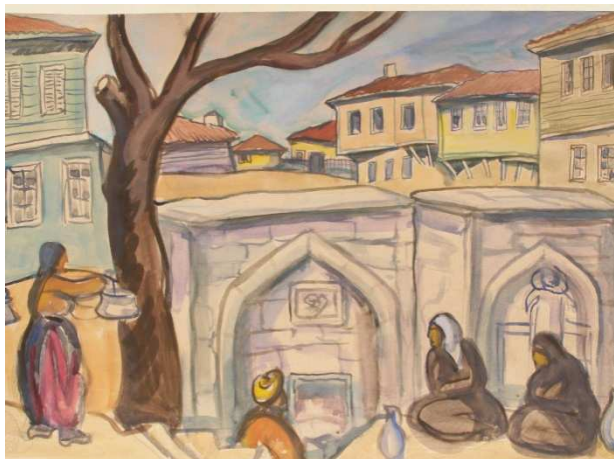
запреминаван е.[16] През 1908 г. е съборена и последната част от крепостта на града – Барут хането (там, където сега се намира щабът на ВМС).[17] Историческа ценност представлява и картината „Стара Варна – Римската кула“[18], на която се вижда старата варненска църква „Св. Георги“, която се е

Фиг. 9: Стара Варна – чешма до ул. „Саидова“

намирала в района на Римски терми и е съществувала до 1948 г.[19] Днес единствения начин да получим информация за външния ѝ облик, са малкото останали нейни изображения – снимки и картини.

Предмет на вниманието на Каварналиев са били и старите варненски чешми. Голяма художествена и

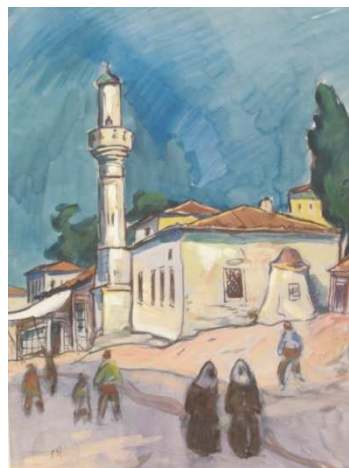

Фиг. 10: Стара Варна – Богдан чешма

документална стойност имат картините изобразяващи две от тях – „Стара Варна – чешма на улица „Саидова“[20](дн. ул. „Стефан Стамболов“) и „Стара Варна –

Фиг. 11: Стара Варна – джамия

Фиг. 12: Стара Варна – джамия

Богдан чешма“.[21] Детайлно ни разкриват отделни елементи от украсата и начина на градеж на тези паметници. Места та около чешмите са били предпочитано място за срещи и отмора.

Запазените фотографии от периода не

Фиг. 13: Стара Варна – гръцката митрополия

отразяват така богато атмосферата, която е царяла около тях, така както ни ги пресъздава

Каварналиев, изключително раздвижена и жизнерадостна, в нежни и топли тонове. Платната са допълнително оживени от няколко фигури, които допринасят за цялостния

колорит на

Фиг. 14: Стара Варна – улица в гръцката махала

изображението.

След Освобождението Варна е била град с типичен ориенталски облик и атмосфера, осяян с множество джамии, разрушени в първите години на ХХ век.[22]

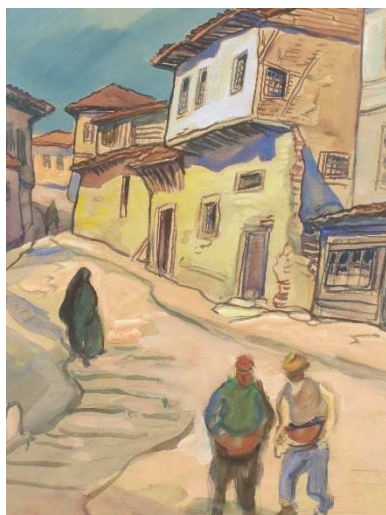

Фиг. 15: Стара Варна в района на църквата „Св. Георги“

Минаретата са били едни от основните забележителности, които са се откроявали в лабиринта от къщи, който е представлявал

стария морски град. Някои от тези архитектурни паметници са се запазили за нас, отново благодарение на платната на Каварналиев. На четири от, тях притежание на музея, [23] са изобразени изключително детайлно джамиите, пространствата около тях и народа, който се е струпвал по близките площади. На нито една от четирите картини не е отбелязано, къде се намират

джамиите, но въпреки това те имат своята документална стойност, дават ни богата информация за архитектурата на тези религиозни сгради и атмосферата,

която е кипяла по тези места през онези далечни, отдавна забравени времена.

Фиг. 16: Стара Варна – до стария затвор

Интересно, изпълняващо ролята на своеобразен архивен документ е и изображението на гръцката митрополия – „Стара Варна – гръцка митрополия“[24] То дава възможност да се докоснем до една от важните обществени постройките в града, отдавна останали само в историческата летопис. То е и поредното доказателство, че художествената документация крие своя неповторим чар, дава богата визуална информация за архитектурните и природни красоти, и ни потапя в оживлението и колорита на стария град.

Представената колекция от картини на художника Христо Каварналиев, част от

Фиг. 17: Стара Варна

фонда на Музея на Възраждането във Варна, представлява една своеобразна повед за отдавна изчезналия и забравен облик на стара Варна. Платната предоставят ценна информация, не само за града, но и за духа и атмосферата усетена и пресъздадена през погледа на техния автор. Основните акценти на стария град са представени в зависимост от личните чувства и възложените задачи на художника, което е в основата да се създадат не само художествени произведения, но и ценни исторически извори. Живял и творил до края на живота си във Варна, Каварналиев увековечава изчезналите и забравени кътчета от града, безвъзвратно загубени за днешните варненци и за идните поколения. Пред нас стои нелеката задача да опазим,

съхраним и предадем нататък това културно

богатство.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Тонев, В.** Музеят на Възраждането в гр. Варна. – ИВАД, XV, 1964 г., стр. 132-134; **Стоянов, К.** 60 години Народен музей във Варна. – ИНМВ, II (XVII), 1966 г., стр. 17-18.

2. **Димитрова, Н.** Преглед на архивния фонд „Варненско археологическо дружество“. – ИНМВ, X (XXV), 1974, стр. 272.

3. **ДАВ, 91к, оп. 1, а.е. 51, л. 253; ДАВ, 91к, оп. 1, а.е. 55, л. 254; Димитрова, Н.** Преглед на ..., стр. 277.

4. **Гочев, Яр.** Варна в рисунки – Христо Каварналиев. – в-к Народно дело, бр. 258 от 28 декември 1985 г.; **Христо Каварналиев.** – **Енциклопедия България, т. 3, София, 1982, стр. 266.**

5. **Маринска, Р.** 20-те години в Българското изобразително изкуство. С., 1996, стр. 152.

6. **Гочев, Яр.** Варна в; **Христо Каварналиев.** – **Енциклопедия България, стр. 266.**

7. **Маринска, Р.** 20-те години в ..., стр. 223.

8. **Гочев, Яр.** Варна в

9. **Вф IV1-7; Вф IV40-71.**

10. **Стоянов, П.** Стара Варна. На границата между две столетия 1890-1912 г. В., 1995, с. 23-24.

11. **Музей на Възраждането – Варна, Вф IV – 2.**

12. **Пак там, Вф IV – 3.**

13. **Пак там, Вф IV – 52, 59.**

14. **Пак там, Вф IV – 40.**

15. **Пак там, Вф IV – 42.**

16. **Гочев, Яр.** Крайморският булевард на Варна. – сп. ФАР 87, с. 349.

17. **Стоянов, П.** Стара Варна ..., стр. 24.

18. **Музей на Възраждането – Варна, Вф IV – 56.**

19. **Дряновски, Б.** Християнски храмове във Варна до Освобождението. – сб. Варненският храм Успение на Пресвета Богородица Панагия – история и изкуство. В., 2003, стр. 25-33.

20. **Музей на Възраждането – Варна, Вф IV – 45.**

21. **Пак там, Вф IV – 54.**

22. **Стоянов, П.** Стара Варна ..., стр. 24.

23. **Музей на Възраждането – Варна, Вф IV – 41, 57, 62, 66.**

24. **Пак там, Вф IV – 60.**

За контакти:

Наталия Димитрова Енева –
уредник
Музей на Възраждането – Варна,
ул. „Л. Заменхоф“ № 21
гр. Варна 9000